

Ed Elbers

Corine van den Boer, *'Als je begrijpt wat ik bedoel'. Een zoektocht naar verklaringen voor achterblijvende prestaties van allochtone leerlingen in het wiskundeonderwijs*. Utrecht: CD-b Press, 2003. ISBN 90-73346-54-1, 334 blz., Euro 17,50.

Onderwijskundige en wiskundedocente Corine van den Boer heeft een nuttig proefschrift geschreven over de moeilijkheden van allochtone leerlingen in de wiskundeles. Zij heeft onderzoek gedaan op een groot aantal scholen, vooral in de laagste klassen van het voortgezet onderwijs. Zij deed een literatuurstudie, observeerde in klassen, interviewde allochtone leerlingen en hun leraren, en sprak met deskundigen, schoolbegeleiders en allochtone studenten wiskunde. Verder bevat haar proefschrift het verslag van enkele interventie-experimenten waarbij zij leerkrachten hielp hun lessen dusdanig anders in te richten dat allochtone leerlingen beter geholpen werden. Van den Boer richt zich in haar onderzoek op kinderen waarvan beide ouders in Turkije, Marokko, Suriname of de Antillen zijn geboren. Het gaat om kinderen die doorgaans behoren tot de tweede generatie in het regulier voortgezette onderwijs.

De aanleiding van het onderzoek wordt gevormd door de achterblijvende wiskundeprestaties van allochtone leerlingen. Van den Boer probeert te achterhalen wat nu precies de problemen van allochtone kinderen op school zijn, waar het mis gaat, waar onverwachte moeilijkheden rijzen en waar docenten voorbijgaan aan de problemen die speciaal allochtone kinderen hebben. Zo wilde ze uiteindelijk de mechanismen aan het licht brengen die de achterstand van allochtone leerlingen verklaren.

De promovenda begon haar onderzoek in de veronderstelling dat zij door observaties te doen in multiculturele klassen de moeilijkheden van allochtone leerlingen op het spoor zou kunnen komen. Maar al snel moest zij concluderen dat interacties tussen leerkracht en leerlingen waarbij oplossingswijzen naar voren worden gebracht en waarbij over en weer op elkaar wordt gereageerd helemaal niet voorkomen. De docenten bepalen de interactie; zij zetten de leerlijn uit en de leerlingen proberen de docent te volgen, zonder daarbij een actieve rol te spelen. Om de moeilijkheden van allochtone leerlingen zichtbaar te maken, moest Van den Boer daarom interventies plegen en de les zo inrichten dat de leerlingen aan het woord zouden komen.

Ook de poging van de promovenda om via schriftelijk werk een idee te krijgen van de moeilijkheden van allochtone leerlingen strandde. Allochtone leerlingen schrijven niet zo makkelijk op hoe ze een opgave oplossen, ook als ze er uitdrukkelijk toe uitgenodigd worden. Zij blijken bij het maken van schriftelijk werk zo zuinig mogelijk te antwoorden; ze schrijven een antwoord op zonder hun werkwijze toe te lichten. Van den Boer trof bij allochtone leerlingen een tegenzin aan om probeersels op te schrijven. Zij willen wel een serieus antwoord opschrijven maar geen antwoord dat maar half is.

De belangrijkste bevindingen van Corine van den Boer kunnen in drie punten worden samengevat: (1) tijdens de lessen blijven de moeilijkheden van allochtone leerlingen onzichtbaar; (2) om hun moeilijkheden het hoofd te bieden, hanteren allochtone leerlingen eigen, onproductieve leerstrategieën; en (3) het didactisch optreden van docenten leidt ertoe dat deze leerstrategieën bestendigd worden.

De leerstrategie van leerlingen is gericht op het volgen van de uitleg door de docent en het leren van de bewerking die door de docent wordt gepresenteerd. Memoriseren speelt een belangrijke rol. De leerlingen lezen opgaven slecht of maar half; zij gaan recht op het rekenkundige element van de opgaven af. Taalproblemen worden omzeild door te proberen de opgaven te begrijpen door onbekende woorden weg te laten en handig te raden. Allochtone leerlingen blijken zich neer te leggen bij het feit dat zij een som of een uitleg dikwijls niet begrijpen. In interviews geven zij aan dat ze tekstproblemen niet zo belangrijk vinden. Zij menen er ook wel zonder volledig tekstbegrip uit te kunnen komen. Als zij de uitleg in de klas niet begrijpen, hopen ze de som alsnog te snappen bij het maken van huiswerk en anders vragen ze hun oudere broer of zus wel om raad.

In de klas zijn leerlingen passief. Zij vragen weinig om hulp of extra uitleg, en als ze dat wel doen, is hun manier van vragen globaal en weinig effectief. Daarbij komt dat allochtone leerlingen een tempoprobleem hebben. Zij doen er langer over om een opgave te maken; om bij te blijven moeten zij hier en daar wel afraffelen en overslaan. Zo ontstaat bij veel leerlingen een werkhouding van slordig en haastig werken.

Eén van de interessantste bevindingen in het proefschrift is dat de meeste docenten verwachten dat een leerling vragen stelt en aangeeft als er een onduidelijkheid is, maar dat zij in de praktijk het vragen stellen door leerlingen juist ontmoedigen. Het proefschrift bevat de beschrijving van een interventie op dit punt. Een serie lessen werd zo ingericht dat leerlingen aangemoedigd werden en alle kans kregen om vragen te stellen over moeilijke termen of begrippen. In de eerste lessen van de serie lukte dit goed, maar naarmate de reeks vorderde, werden er steeds minder vragen gesteld. Van den Boer laat zien hoe de leerkracht het stellen van vragen door leerlingen subtiel en zeker zonder zich hiervan bewust te zijn ontmoedigde. De docent structureerde meer en meer, terwijl de leerlingen steeds afwachtender en passiever werden. De docent wilde uiteindelijk toch niet van de vooraf geplande leerlijn afwijken. Tegelijkertijd maakten docenten opmerkingen die door leerlingen konden worden uitgelegd als een boodschap om geen verdere uitleg te vragen, zoals op een vraag van een leerling de reactie: 'dit is eigenlijk niet zo'n belangrijk punt'. Dus ook waar de docent de instructie krijgt en zich voorneemt de leerlingen aan het woord te laten, werkt en lukt dat uiteindelijk niet.

Van den Boer legt dan ook de verklaring voor het onzichtbaar blijven van de moeilijkheden van allochtone leerlingen bij de wisselwerking tussen leerstrategieën van leerlingen en het didactische optreden van de leerkracht. Er is sprake van een vicieuze cirkel: allochtone leerlingen uiten hun moeilijkheden niet en hun leerstrategieën worden door docenten niet gecorrigeerd omdat ze die moeilijkheden niet in de gaten hebben, vast willen houden aan hun leerplan en niet echt ruimte geven voor inbreng van leerlingen.

Er vindt in het proefschrift niet systematisch vergelijking plaats tussen allochtone en autochtone leerlingen, terwijl veel van de moeilijkheden die Van den Boer signaleert ook te verwachten zijn bij zwakke autochtone leerlingen. Zij is zich daarvan wel bewust, maar haar tegenwerping stelt teleur: het gaat haar vooral om het exploreren van de moeilijkheden van allochtone leerlingen. We zouden juist zo graag willen weten of er specifieke problemen zijn die te maken hebben met migratie en culturele herkomst of dat de leerstrategieën van allochtone leerlingen in wezen niet anders zijn dan die van zwakke autochtone leerlingen.

Het proefschrift is een stimulerende poging om te begrijpen waar de problemen van allochtone leerlingen liggen. Een van de verdiensten van de studie is dat ze heel dicht bij het klassengebeuren blijft. Om haar gedachten en bevindingen te ondersteunen, geeft de auteur steeds excerpten van woordelijk uitgeschreven

Boekbesprekingen

dialogen en discussies uit de klas. Daardoor heb je als lezer het gevoel in de klas te zitten en mee te kijken en te luisteren naar wat er gebeurt. Van den Boer schrijft met veel begrip voor de alledaagse situaties in de klas. Zij onderzoekt met het oog van een docente. Daarin ligt tegelijkertijd ook de beperking van het proefschrift. Aspecten als identiteitsproblemen, problemen die samenhangen met de manier waarop thuis wordt geleerd en onderwezen of de mate waarin leerlingen thuis worden geholpen of gestimuleerd, komen slechts marginaal aan de orde. Overigens vind ik het heel begrijpelijk dat de promovenda zich heeft beperkt en deze vraagstukken niet ook nog eens heeft aangepakt. Van den Boers aanbevelingen betreffen vooral een pleidooi voor meer interactie tussen docent en leerlingen, meer ruimte voor eigen ideeën van leerlingen, meer uitleg van begrippen en meer tijd voor het bespreken van contextrijke opgaven.